

К. Б. Марисюк

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри кримінального права і процесу

ПИТАННЯ РЕЖИМУ ОСОБЛИВИХ УМОВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

© Марисюк К. Б., 2016

Проаналізовано питання правового закріплення режиму особливих умов в установах виконання покарань у деяких зарубіжних державах. Для прикладу обрано Республіку Білорусь та Республіку Казахстан, які протягом останніх років здійснювали реформи у цій сфері та які пов'язані з Україною спільним правовим минулим.

Ключові слова: покарання, засуджений, режим, обов'язки, права.

К. Б. Марисюк

ВОПРОСЫ РЕЖИМА ОСОБЫХ УСЛОВИЙ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ (ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ)

Статья посвящена анализу вопросов правового закрепления режима особах условий в учреждениях исполнения наказаний вне которых зарубежных государствах. Для примера выбраны Республика Беларусь и Республика Казахстан, которые в течение последних лет осуществляли реформы в этой сфере и связаны с Украиной общин правовым прошлым.

Ключевые слова: наказание, осужденный, режим, обязанности, права.

К. Marysyuk

QUESTIONS OF THE MODE OF THE SPECIAL TERMS IN ESTABLISHMENTS OF IMPLEMENTATION OF PUNISHMENTS (FOREIGN EXPERIENCE)

The article is sanctified to the analysis of questions of the legal fixing of the mode of the special terms in establishments of implementation of punishments in some foreign states. For an example Republic of Belarus and Republic of Kazakhstan were selected, that carried out reforms in this field during the last years and related to Ukraine by the general legal past.

Key words: punishment, convict, special terms, duties, rights.

Постановка проблеми. Система виконання покарань в Україні потребує кардинальних реформ. Її важко назвати ефективною та такою, що відповідає європейським традиціям. Цій ситуації сприяє й чинний Кримінально-виконавчий кодекс України, який містить доволі багато прогалин. Однією з них повною мірою можна вважати правове закріплення режиму особливих умов в установах виконання покарань.

Незважаючи на загалом чітке викладення приписів згаданої вище норми, остання є не повною і вимагає корегування. До цього ж закликають численні вітчизняні та зарубіжні пенологи та правознавці.

Водночас не зовсім доречними видаються ідеї простого копіювання відповідних приписів провідних європейських держав, як таких, що витримали перевірку часом і на належному рівні врегульовують згадані питання. На нашу думку, залучення згаданих норм у вітчизняне правове поле не буде виправданим, оскільки ні національне законодавство, ні правові традиції до таких змін не готові, що спричинить фактичну неможливість належної реалізації згаданих приписів.

Саме тому, як видається, на перший план виходить вивчення досвіду реформування правового закріплення режиму особливих умов в установах виконання покарань у тих державах, які, по-перше, пов'язані з Україною спільним минулим та донедавна спільними правовими позиціями, та які, по-друге, самі нещодавно здійснювали спроби проведення реформ у цій сфері, наприклад, Республіки Білорусь та Республіки Казахстан.

Аналіз дослідження проблеми. Питання правового закріплення режиму особливих умов в установах виконання покарань в Україні досі вивчено лише поверхово, у поєднанні з іншими питаннями кримінально-виконавчого права. Що ж стосується аналізу зарубіжного досвіду у цій сфері загалом, а також досвіду Республіки Білорусь та Республіки Казахстан зокрема, то він досі не був предметом вітчизняних наукових розвідок.

Враховуючи, що питання правового закріплення режиму особливих умов в установах виконання покарань в Республіці Білорусь та Республіці Казахстан досі не були предметом вітчизняних наукових розвідок, вивчення потребують усі аспекти цього питання.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті вивчити всі питання, пов'язані з питаннями правового закріплення режиму особливих умов в установах виконання покарань у Республіці Білорусь та Республіці Казахстан, ми звернемо увагу лише на найбільш базові положення, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. З метою чіткішого та показовішого порівняння подібних правових приписів у законодавстві Республіки Білорусь та Республіки Казахстан, спробуємо порівняти, відповівши на ключові, з нашого погляду, питання.

У яких випадках можливе введення режиму особливих умов?

Ч. 1 ст. 76 КВК Республіки Білорусь зазначає, що він може бути введений у разі стихійного лиха, групових відмов засуджених від праці, прийому їжі, іншої непокорі, а також групових дій, які грубо порушують внутрішній розпорядок [1, с. 74].

ч. 1 ст. 101 КВК Республіки Казахстан наводить дещо інші випадки і вказує, що останній може бути введений у випадках стихійного лиха, введення в районі дислокації установи надзвичайного, особливого або військового стану, в разі масових безладів, а також груповій непокорі засуджених в установах [2].

Той самий перелік умов наводять і Правила введення режиму особливих умов у виправних установах Комітету кримінально-виконавчої системи Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан (Наказ Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан від 29 березня 2012 року № 182) [3, с. 1].

Що є юридичною підставою для введення режиму особливих умов?

Згідно з ч. 1 ст. 76 КВК Республіки Білорусь, такою підставою є постанова начальника виправної установи. Про введення режиму особливого становища начальник установи має негайно повідомити прокурора. Режим особливого становища скасовується начальником виправної установи після припинення подій, які стали причиною для введення цього режиму [1, с. 74]. Цікаво, що КВК Республіки Білорусь не встановлює граничного строку, на який може встановлюватись такий режим.

ч. 2 ст. 101 КВК Республіки Казахстан зазначає, що режим особливих умов вводиться за рішенням першого керівника уповноваженого органу у сфері кримінально-виконавчої діяльності, погодженим з Генеральним Прокурором Республіки Казахстан, на строк до тридцяти діб.

У разі недосягнення мети введення режиму особливих умов у зазначені терміни, час його дії продовжується вказаними посадовими особами додатково на тридцять діб [2].

Чи може бути змінена описана вище процедура введення режиму особливих умов і за яких обставин?

Якщо КВК Республіки Білорусь не згадує про таку можливість, то згідно із законодавством Республіки Казахстан, у разі виникнення безпосередньої загрози життя і здоров'ю засуджених, персоналу або інших осіб, керівник територіального органу кримінально-виконавчої системи за погодженням з керівником територіального органу внутрішніх справ і прокурором області або з прирівняним до нього прокурором, має право вводити заходи самостійно з негайним повідомленням першого керівника уповноваженого органу у сфері кримінально-виконавчої діяльності [2].

У цьому разі перший керівник уповноваженого органу у сфері кримінально-виконавчої діяльності впродовж однієї доби з дня отримання повідомлення приймає рішення про введення режиму особливих умов або про відміну введених заходів (ч. 3 ст. 101 КВК Республіки Казахстан) [2].

У чому полягає режим особливих умов? Які зміни в режим відбуття покарання у такому разі можна внести?

Як правильно зазначає К. Автухов, у КВК Республіки Білорусь окремі підстави введення особливих умов знайшли своє законодавче закріплення [4, с. 8]. Так, згідно з ч. 2 ст. 76 КВК Республіки Білорусь, під час введення режиму особливого становища начальник виправної установи має право:

1) призупинити відправку листів засуджених і вручення присланих листів, за винятком тих, що направляються в прокуратуру й інші державні органи, вручення присланих посилок, бандеролей, прийом передач, надання побачень, продаж продуктів харчування і предметів першої необхідності;

2) обмежити пересування засуджених у межах житлової і виробничої зон;

3) скасувати або обмежити вихід або вивезення засуджених за межі установи;

4) заборонити або обмежити відвідування установи представниками громадських об'єднань, релігійних організацій і засобів масової інформації;

5) заборонити проведення масових культурно-освітніх, фізкультурно-спортивних заходів;

6) ізолювати в межах цієї установи або перевести до інших установ засуджених, які організують групові протиправні дії, або провокують чи підбурюють до них, або беруть активну участь у них;

7) встановити в установі посилений варіант охорони і нагляду [1, с. 74–75].

Той же перелік наводиться і у ст. 39 Закону Республіки Білорусь про порядок і умови утримання осіб під вартою від 16 червня 2003 р. № 2015-3[5].

ч. 4 ст. 101 КВК Республіки Казахстан зазначає, що в період дії режиму особливих умов в установі можна призупинити здійснення прав засуджених, введені посилений варіант охорони і нагляду, особливий порядок допуску на об'єкти, змінений розпорядок дня, обмежена діяльність виробничих, комунально-побутових, культурно-освітніх, медико-санітарних і інших служб [2].

Чіткіший і конкретніший список знаходиться в Правилах введення режиму особливих умов у виправних установах Комітету кримінально-виконавчої системи Міністерства внутрішніх справ Республіки Казахстан (Наказ Міністра внутрішніх справ Республіки Казахстан від 29 березня 2012 року № 182) [6]. У останніх передбачено положення, згідно з яким введення режиму особливих умов припускає такі дії:

1) перехід особового складу виправної установи (територіального департаменту Комітету кримінально-виконавчої системи МВС Республіки Казахстан) на посилений варіант несення служби;

2) виведення вільнонайманих працівників і осіб жіночої статі, які працюють у виправній установі, за межі установи;

3) зміна розпорядку дня установи;

- 4) введення обмежень або скасування допуску на об'єкти установи (виробничі, комунально-побутові, культурно-освітні, медико-санітарні приміщення) і прилеглі до нього території;
- 5) призупинення на час дії вказаного режиму реалізації деяких прав засуджених (придбання продуктів харчування, надання побачень, отримання посилок, передач, листування, виїзди за межі виправних установ та ін.);
- 6) вжиття заходів щодо посилення зовнішньої охорони;
- 7) виставляння постів біля магазину, харчоблоку і в інших місцях зберігання матеріальних цінностей, зокрема винесених у місця лиха, залучення на допомогу активу з числа засуджених;
- 8) за необхідності відімкнення електроенергії (за винятком освітлення периметра охоронюваного об'єкта);
- 9) підготовка автотракторної, бронетанкової, пожежно-водеметної та іншої техніки для використання в діях за надзвичайних обставин;
- 10) проведення оперативними службами кіно-, фото-, відеозйомок протиправних дій засуджених, а також опитування свідків і потерпілих;
- 11) за необхідності, залучення територіальних протипожежних, газоаварійних, медичних і інших служб, забезпечення їх безперешкодного проїзду і супроводу;
- 12) проведення перевірки забезпеченості особового складу зброєю, спецзасобами, наявність засобів зв'язку і службово-розшукових собак;
- 13) проведення з особовим складом органів, установ кримінально-виконавчої системи, внутрішніх справ і внутрішніх військ спільних тренувань;
- 14) отримання і аналіз оперативної інформації для використання в заходах, що проводяться;
- 15) вжиття заходів силами адміністрації виправної установи по локалізації вогнища конфлікту, вилучення організаторів і активних учасників протиправних дій;
- 16) якщо присікти дії засуджених силами адміністрації не вдалося, проводиться спеціальна операція [3, с. 1].

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо, що закликати до повного і безумовного запозичення досвіду однієї з вивчених вище держав, буде недоречно і навряд чи це зможе остаточно вирішити вітчизняні проблеми у цій сфері. Водночас, як видається, досліджений вище досвід може послугувати тим позитивним досвідом, на якому можуть базуватись подальші вітчизняні перетворення у частині якіснішого правового врегулювання режиму особливих умов в установах виконання покарань в Україні.

1. *Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь: с изменениями и дополнениями по состоянию на 1 сентября 2014 г.* – Минск : Национальный центр правовой информации Республики Беларусь, 2014. – 224 с. 2. *Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 г. № 234-V [Электронный ресурс].* – Режим доступа: www.nomad.su/?a=3-201407180040 3. *Приказ Министра Внутренних дел Республики Казахстан о некоторых вопросах уголовно-исполнительной системы Министерства внутренних дел Республики Казахстан от 29 марта 2012 г. № 182. Приложение 1 : Правила ввода режима особых условий в исправительных учреждениях Комитета уголовно-исправительной системы Министерства внутренних дел Республики Казахстан – 1 с. [Электронный ресурс].* – Режим доступа: www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=51779. 4. *Автухов К. Режим особых условий в колониях: опыт законодательного закрепления в Украине и Республике Беларусь / К. Автухов // Совершенствование правового регулирования и механизмов функционирования системы противодействия преступности : матер. междунар. науч.-практ. конф., (18–19 октяб. 2013 г., г. Минск). – Минск, 2013. – С. 8–9.* 5. *О порядке и условиях содержания лиц под стражей. Закон Республики Беларусь от 16 июня 2003 г. №2015-3. [Электронный ресурс] // Режим доступа: base.spinform.ru/show_doc.fwx?fgn=3692* 6. *В Казахстане утвердили Правила ввода режима особых условий в учреждениях УИС [Электронный ресурс].* – Режим доступа: <http://inform.kz/rus/article/2738616>

REFERENCES

1. Uголовно-исполнитель'nyj kodeks Respubliki Belarus' : s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 1 sentjabrja 2014 g. [Criminally-executivecodeofRepublicofBelarus], Minsk, 2014. (In Russian).
2. Uголовно-исполнитель'nyj kodeks Respubliki Kazahstan ot 5 ijulja 2014 g. № 234-V [Criminally-executivecodeofRepublicofKazahstan]. Available at:www.nomad.su/?a=3-201407180040 (In Russian).
3. Pravila vvoda rezhima osobyh uslovij v ispravitel'nyh uchrezhdenijah Komiteta uголовно-исправitel'noj sistemy Ministerstva vnutrennih del Respubliki Kazahstan [Rulesofinputofthemodeofthespecialtermsinthe attendancecentresofCommitteeofthecriminally-correctionalsystemMinistriesinternalaffairsofRepublicof Kazahstan]. Prikaz Ministra Vnutrennih del Respubliki Kazahstan o nekotoryh voprosah uголовно-исполнитель'noj sistemy Ministerstva vnutrennih del Respubliki Kazahstan ot 29 marta 2012 g. № 182. Available at:www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=51779 (In Russian).
4. Avtuhov K. Rezhim osobyh uslovij v kolonijah: opyt zakonodatel'nogo zakreplenija v Ukraine i Respublike Belarus' [Modeofthespecialtermsincolonies:experienceofthelegislativefixinginUkraineandRepublicofBelarus], Mater. mezhdunar. nauch.-prakt. konf. "Sovershenstvovanie pravovogo regulirovanija i mehanizmov funkcionirovanija sistemy protivodejstvija prestupnosti". Minsk, 2013, pp. 8–9. (In Russian).
5. O porjadke i uslovijah sodержanija lic pod strazhej. Zakon Respubliki Belarus' ot 16 ijunja 2003 g. № 2015-3 [Aboutanorderandtermsofmaintenanceofpersonsunderaguard]. Available at:base.spinform.ru/show_doc.fwx?fgn=3692 (In Russian).
6. V Kazahstane utverdili Pravila vvoda rezhima osobyh uslovij v uchrezhdenijah UIS [InKazahstanconfirmedRulesofinputofthemodeofthespecialtermsinestablishmentsof CES] (In Russian). Available at:<http://inform.kz/rus/article/2738616>. (accessed 01.09.2016).